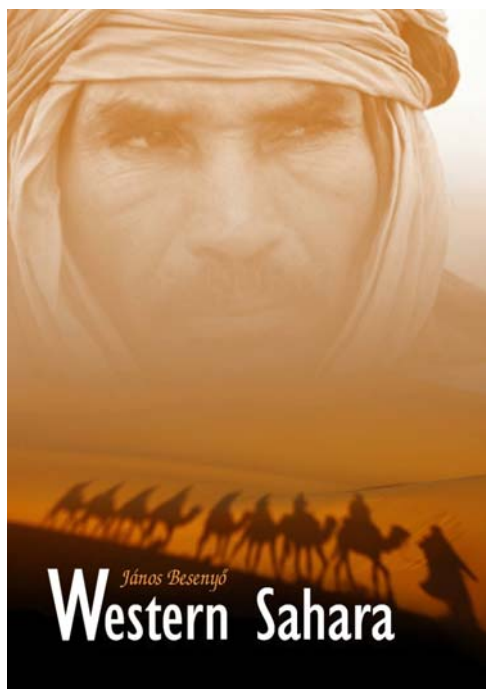

Marton Péter: Nyugat-Szahara „béketámogató” szemmel

Besenyő János: Western Sahara

Publikon Kiadó, Pécs. 2009.
a szerző fotóival illusztrálva + bibliográfia
197 oldal

Egy könyv recenzióját a borítóval kezdeni talán eredetietlen, de kézenfekvő dolog. Itt egy idősebb ember mered maga elé valahová, hagyományos helyi viseletben. Szúrós tekintete és cserzett bőre is évtizedek kemény élettapasztalatáról, egyfajta dörzsöltségről árulkodik. Olyasmiről,

amire a könyv által tárgyalt helyen – a tömör cím alapján a könyv tárgya végső soron *egy hely* – feltétlenül szükség lehet a megmaradáshoz és a fennmaradáshoz. Ennek az arcnak a képe ugyanakkor összeolvad az alatta sorakozó homokdűnék képével, melyek a Szahara közkeletű képzetét hívják elő a szemlélőben. Még a karaván is ott vonul. Keleties, ősi, izgalmas, könyörtelen és megváltoztathatatlan – juthat eszünkbe. Pedig a hely, amelyet a könyv tárgyal, tőlünk több ezer kilométerre *délnyugatra* helyezkedik el.

Jellemzi-e orientalizmus magát a könyvet? – adódhat ezek után a kérdés. Alapvető hiba lenne, ha így lenne, de a szerző sok tekintetben tudatos erőfeszítést tesz, hogy elkerülje ezt. Egyes hagyományok, jelenségek leírása kapcsán például emlékezteti az olvasót, hogy ezek a dolgok bizony mifelénk sem voltak máshogy nem is olyan régen, vagy mifelénk sincsenek másként egyes helyeken. Ezt mindjárt az elején érdemes lehet leszögezni tehát.

Ugyanakkor a könyvet nyitó természetföldrajzi ismertető megerősítheti az elképzelést az emberben, hogy a könyv egy egzotikus hely kimerítő leírására törekszik, holisztikus módon és annak megfelelő modorban – hogy élénk tárja szélesebb körben ismeretlen tárgyát.

Körüljárja azt minden irányból, legelőször is tisztes távolságból. A gazdasági és a társadalmi jellemzők leírásánál persze már közelebb kerül hozzá.

Egyébként már a ráközelítés során is érdekes részletekkel találkozhatunk azért, ha kitartóak vagyunk, és nem ugorjuk át tekintetünkkel a sorokat, mondván, jó, hogy írt a szerző ilyen részeket, de következzenek az igazi izgalmak. Izgalmas lehet ugyanis már a 10. oldalon említett szaúdi vadászokba is belebotlani; ők a jelek szerint a Nyugat-Szaharában is sok esetben ugyanolyan alázatmentes hozzáállással viszonyulnak a vadászathoz, mint ahogy más honfi- és sporttársaik teszik ezt például Pakisztánban és az iszlám világ más sarkaiban, ahol akad nemes vad. Sokatmondó látni – például a Nyugat vs. Kelet ellentételezés enyhítése végett –, ahogy a muszlim világ meghatározó referenciapontja, Mekka felett szuverenitást gyakorló ország egyes fiai igen hasonló dolgokat művelnek az országukhoz képest nem fejletlenebb, de szegényebb vidékeken, essenek azok Mekkától keletre, avagy nyugatra. A „Kelet-Nyugat-lejtő”¹ itt mintha nem úgy működne, mint ahogy térségünkben sokszor gondolkodunk róla.

Az érdeklődő társadalomtudós már az ilyen részletek ismeretében is úgy érezheti, emlékezeteset kapott. Más, felületesebben érdeklődő olvasók pedig visszafogott elismeréssel adózhatnak a szerző eltökéltségével kapcsolatban, hogy ilyen alapos leírását adja a periférikus jelentőségű kérdéseknek. Periférikusak ugyanis ezek nyilvánvalóan: egy katonától, akiről hamar kiderül, hogy tud írni, és akiről már a fülszöveg alapján tudjuk, hogy egyebek mellett Nyugat-Szaharában is közvetlen tapasztalatokat szerzett béketámogató műveletekben, nyilvánvalóan inkább a konfliktusról hallanánk, érdekesítő elemzést várván.

Utóbb nem feltétlenül éppen ezt kapjuk. A Nyugat-Szahara történetén végigfutó narratíva több mint száz oldala alatt nem az következik ugyanis, amit sejtettünk, tehát, hogy a személyes élmények és tapasztalatok alapján a szerző ezen a téren rendszeresen valamiféle látványos, „extra” rálátással szolgálna. Így pedig igazából nem világos a funkciója a könyvnek. Természetesen hiánypótlónak nyugodtan nevezhető, hiszen Magyarországon Nyugat-Szaharáról nem sok munkát közöltek. De ha megengedjük a feltételezést, hogy az elkövetkező húsz évben megjelenhet még két-három munka történészekről erről a területről, már egyáltalán nem könnyű megmondani, hogy utóbb miért vennénk le a polcra éppen ezt a kötetet.

Ha a könyv a máig húzódnó nyugat-szaharai konfliktust akarja bemutatni, amelyhez a szerző elég sok információt gyűjtött közvetlenül a terepen, például a POLISARIO gerilláiról, akkor nagyon hiányzik belőle a hidegháborús kontextus alapos ismertetése. Hiányzik belőle a

gazdasági érdekekkel kapcsolatos érzékenység is, bár lehet, hogy a szerző egyszerűen el akarta kerülni a kérdést. Az egy aknamezőhöz hasonlít ugyanis, kétségtelenül. Mindenesetre tény, hogy a korábbi harcok során előfordult bányaostromokon túlmenően, melyekre a könyv kitér, a foszfát, a kőolaj és az egyéb természeti erőforrások fontos alapját képezik egy sor szereplő kalkulációinak: Marokkó, Franciaország, az Egyesült Államok, az ő vállalataik, sőt az említett országokban az *establishment* egynémely jeles tagja számára is. James Baker személye például akkor is figyelmet érdemelhet, ha nem akarunk semmit feketén-fehéren kijelenteni, és másokra hivatkozva minden mondatba beleszójuk valahogyan, hogy „állítólag”.

De hiányzik ezen kívül még sok minden más is. A politikai iszlám kontextusformáló erejének bemutatása, és ezzel egy regionális kitekintés lehetősége például, mely felfedhetné a sajátos kontrasztot, mely a POLISARIO és az ő „műveleti területüktől” nem is olyan távol eső algériai, mali és más területekre is kiterjedő felkeléssel adódik, amelyben iszlamisták vesznek részt, akik az al-Káidához kötődő észak-afrikai csoportoknak is a támogatását élvezik. Ehhez kapcsolódik, hogy visszagondolva meglepő az is, a törzsek végig mennyire jelentős figyelmet kapnak a könyv narratívájában, miközben a POLISARIO progresszivitása egyebek mellett éppen abban érhető tetten, hogy ideológiájuk a saharaiságra, a *szahrawi* nemzet mint egységes vagy egységesíthető politikai közösség létrehozására hivatkozó nacionalizmus.² Egy olyan törekvés, mellyel szembeszállni praktikusán éppen a megosztás, a törzsiség hangsúlyozásának és megerősítésének eszközével lehet. A szerző figyelmet fordít ezzel együtt például az algériai táborokban élő saharaiak életkörülményeire, és ebből a részből az olvasó képet alkothat egyebek mellett a nők szerepéről ebben a különleges, tartós ideiglenességben és permanens krízisben szerveződött társadalomban – a nők szerepe nagyban elüt itt a térségben a nők szerepével kapcsolatban általában jellemző, hagyományos felfogás szerint várhatótól. A táborok különleges világát jól érzékeltetheti egyébként az alábbi saharawi mondás: „Minden gyermek valamilyen országban születik. Kivéve a saharawit. Ami őket illeti, az ország születik öbennük”.³

Amit a könyv terjedelmének nagy részében kapunk, az végső soron a nyugat-szaharai területen zajló fegyveres harcok, illetve általában a helyi politikai folyamatok dinamikájának egyébként élvezetes ismertetése. Rabszolgavadászok garázdálkodnak, idegenlégiósok vetik meg a lábukat keményen, felforgatnak a marokkóiak, ellenállnak a POLISARIO gerillái. Aztán pedig

¹ Melegh Attila: *On the East/West Slope: Globalization, Nationalism, Racism and Discourses on Eastern Europe*, Budapest: CEU Press, 2006.

² Western Sahara: The Cost of the Conflict. International Crisis Group, *Middle East/North Africa Report N°65*, 2007. június 11., 1.o.

bejön az ENSZ missziója, tartósan beépül a tájba, és ezért zárasképpen a MINURSO-misszió struktúrájáról kapunk száraz, minden apró részletre kiterjedő leírást, melyet még a jövőbeli kilátások egy meglehetősen konzervatív leírása követ; utóbbi a legalapvetőbb aktuális problémákra irányítja a figyelmet (például a fogvatartott személyek kérdésére).

A munka során követett módszer főként ennek az egész, sok mindent leíró narratívának az összekovácsolása volt, terjedelmes forráslista alapján. Ezt kapjuk kézbe angol nyelven, javarészt a szerző határozott véleménynyilvánítása nélkül – markáns megállapítások helyett inkább végig egyfajta óvatos egyensúlykeresés jellemzi a munkát. Alighanem megvolt ennek az oka, vagy legalábbis ez a határozott érzése támadhat az olvasónak.

A szöveg idegen nyelvűsége figyelmet érdemel, mert ennek hasznossága megkérdőjelezhető. E sorok írójától távol áll, hogy az angol nyelvű publikálást a tudomány területén ellenezze. Hollandiában például elismeréssel töltött el, és mélyen helyeseltem, amikor arról hallottam, hogy doktori disszertáció írásakor egyes egyetemeken kifejezetten akkor kell engedélyt kérni, ha valaki nem angolul szeretné benyújtani az értekezését. És nem szívelem azt az itthon elterjedt álláspontot, amely szerint a tudományos munkák szerzőinek egyfajta „kollaterális haszonokozás” részeként nyelvőrzként is kellene funkcionálniuk. Magyarországon egy hiánypótló munkát a szélesebb közönség számára angolul megjelentetni azonban mégis meglepő döntés.

Emellett a szerzőnek balszerencséje, hogy jól ír. Így ugyanis még kevésbé érezhetett ösztönzést, hogy társuljon valakivel ennek a nagyobb lélegzetű munkának a megjelentetésében. Pedig akár egy profi, nem tudományos területről érkező segítő is jól jöhetett volna, hogy közreműködjön az anyag szerzői szerkesztésében, stratégiai átszabásában. Mivel azonban a könyv nem kifejezetten személyes tapasztalatokat örökít meg, és tárgyáról általában, átfogó értelemben, tudományos igényességgel szólni volt a célja, egy hivatalosan is megjelenő szerzőtárs sem vont volna el olyan mértékben reflektorfényt a szerzőtől, hogy megérje lemondania a hozzáadott értékről, melyet ez a hozzájárulás jelenthetett volna.

Alapvetően azért mégsem kell elégedetlenkednünk. A könyv számos vonatkozásban feltérképezetlen területre kalauzol, és ha nem is teljesen azon az úton, amelyet e sorok írója javasolna, de eljuttatja az olvasót a tudásnak egy oázisáig.

³ Idézi: Western Sahara – on the edge of armed struggle? *Rafto*, 2009. március 23., elérhető: <http://rafto.no/?page=55&news=88&history=archive>, letöltve: 2009. december 8.